

UDK 94(44:497.5)

821.163.42:821.133.1

Izvorni znanstveni članak

Primljen: 05. 10. 2010.

Prihvaćen za tisak: 04. 11. 2011.

IVAN PEDERIN

Sveučilište u Zadru

Obala kralja P. Krešimira IV., 2, HR – 23000 Zadar

FRANCUSKA, NAPOLEON I HRVATI

Odnosi Francuske s Hrvatima počinju za križarskih ratova, kad su hodočasnici odlazili na Levant dubrovačkim putem, a grof Simon de Monfort je osvojio Zadar 1202. za račun Mletaka. Papa ga je izopćio, a on je potro heretike na jugu Francuske da bi bio opet primljen u krilo Crkve. Ovo je pokazalo da postoji izmjena ideja između dalmatinskih i južnofrancuskih heretika koje su nadahnule obje književnosti. U srednjem vijeku i kasnije je bilo Hrvata koji su studirali na Sorbonni, i to ponajviše Dubrovčana. Dubrovnik i Versailles uspostavili su diplomatske odnose, francuski konzulat u Dubrovniku slao je obavještenja o Porti u Versailles. Bilo je uglednih Dubrovčana koji su dulje ili kraće boravili u Parizu. Ljudevit XIV. umiješao se u pobunu grofa Petra Zrinskog protiv kralja Leopolda, ali ne toliko da mu pomogne, koliko da destabilizira Carevinu. Njegova najpreča briga bila je španjolska baština. Međutim, kad je pao Budim Dubrovnik je pružao obavještajnu podršku Leopoldu u ratu protiv Osmana što je bilo na štetu Ljudevita XIV. Kad je združeno francusko-španjolsko brodovlje pretrpjelo poraz kod Trafalgara Napoleon je uvidio da neće moći nabaviti sirovine iz prekomorja pa je stekao Dalmaciju da ih nabavi iz Turske služeći se putem dubrovačke trgovine. Hrvatski generali u c. k. vojsci pobuđivali su ustanke u Dalmaciji, ali i u Crnoj Gori i Srbiji pa su uspjeli da su uleme smijenili sultana Selima III., naprednjaka i Napoleonova prijatelja, a Napoleonov položaj u Dalmaciji i Ilirskim pokrajinama bio je težak. Napoleon se onda odlučio na vojni pohod u Rusiji, iako su ga njegovi maršali od toga odvrćali. Francuski konzulat ostao je u Dubrovniku, ali nije mogao pribavljati vijesti o Turskoj jer mu je to onemogućila c. k. Viša policija. Međutim konzul je uočio da bi se Balkan i Podunavlje mogli postati tržište francuske industrije. To se nije ostvarilo jer Austrija nije htjela graditi željezničke pruge od Jadrana prema Podunavlju da Mađarska ne bi postala pomorska sila. U 1850.-im godinama počela je ekspanzija Austrije na jugoistok na savjet Josipa Jelačića. Tu se nije mogao mimoći Carigrad. Otpočeo je pravi špijunažni rat između Rusije i Francuske s jedne strane i austrijskog internuntiusa Antona Prokescha, baruna, pa grofa von Osten. On je istisnuo Francusku i Rusiju iz Porte. Napoleon III. osvetio se sa Solferinom. Međutim, kad se Njemačka 1871. ujedinila Rački je osjetio to kao opasnost pa je počeo sklapati kulturne veze sa francuskim slavistom Louisom Legerom s kojim se dugo dopisivao. Počela je orijentacija hrvatske književnosti prema francuskoj.

KLJUČNE RIJEČI: *Francuska, Hrvati, Napoleon, Dubrovnik.*

God. 1202. križari su osvojili Zadar za račun Mletaka. Križare je onda predvodio grof Simon de Monfort.¹ Papa ga je izopćio jer je Zadar bio kršćanski grad. Simon de Monfort je potom potro katare i albigeneze u južnoj Francuskoj da bi se mogao vratiti u krilo Crkve. Zadar je postao logistička baza za operacije na Levantu i Enrico Dandolo mogao je 1204. osvojiti Carigrad, što mu ne bi uspjelo da nije imao Zadar. Mleci su postali velika sila. Venecija ne bi bila mogla voditi ni jedan rat na Levantu bez Zadra.

Međutim, kad je Simon de Monfort potro heretike na jugu Francuske pokazalo se da postoji duhovna komunikacija od Mezopotamije preko Bugarske, Bosne, Dalmacije, sjeverne Italije do južne Francuske i doline rijeke Rajne u Njemačkoj. Nije jasno da li su heretičke ideje putovale od zapada na istok ili, što je možda vjerojatnije od istoka na zapad.² Tu se vidjelo da postoji duhovno općenje između južne Francuske i južne Hrvatske koja se može pratiti npr. kod Džore Držića, Šiška Menčetića, Petra Hektorovića³ i drugih. Jedna karika u tom prijenosu mogli su biti templari i hospitalci u Vrani koji su se borili u Svetoj Zemlji. Među njima je bilo dosta Francuza, a oni čine sastavnicu križarskih ratova.⁴ Ova istraživanja pokazala su da hereze nude mnogo više nadahnuća književnosti nego li katoličko bogoslovlje.

U XV. st. poneki redovnik iz Dalmacije studira na Sorbonni.⁵ Njih je malo, a poznato je da su *Procuratori dello studio di Padova* 1732. zabranili da podanici Mletačke republike studiraju u inozemstvu.⁶ Nije li Serenissima i ranije zazirala od toga da njezini podanici studiraju u inozemstvu?

U Dubrovniku to ne važi pa u XV. st. pet Dubrovčana studira na Sorbonni, a u XVI. st. njih šest, među njima i jedan matematičar. Imena im nisu poznata. Oni su studirali potporom Senata. Sveti Augustin Kažotić, dominikanac, kasnije zagrebački biskup studirao je na Sorbonni, pa Ivan Stojković (1390-1443), Serafin Cerva Criević, Miho Dubrovčanin, Marijan Bonduralić, Juraj Dragišić Salviato (1450-1520) koji je došao iz Bosne kao izbjeglica, otišao na studij u Pariz, a kasnije je bio odgojitelj Pietra, sina Lorenza Medicija, pa odgojitelj djece patricijske firentinske obitelji Salviati koja ga je toliko zavolila da mu je dala i svoje ime. Na Sorbonni je kao jedini laik studirao Ljudevit Cerva Tubero (1459-1527). Bio je i član neke akademije u Parizu. Oženio se, razveo, pa je sa ženom otišao u benediktinski red i u samostan na sv. Andriji gdje se bavio dubrovačkom poviješću. Na Sorbonni je studirao i dominikanac Petar Gozze Dragojević, pa franjevac Stijepo Drkolica, Gozzijev nasljednik na biskupskoj stolici u Stonu. S francuskom znanošću vezan je i Marin Ghetaldi (1566-1627), tu je živio i ostao Anselm Banduri (1671-1743), benediktinac, starinar, bizantolog, numizmatičar, član *Academie des Inscriptions*.

¹ To sam doznao od kolega sa sveučilišta Mireil u Toulousi.

² Zaneta Sambunjak, *Heretičko bogoslovlje u strukturi srednovisokonjemačke književnosti i hrvatskih srednjovjekovnih apokrifā*, Zagreb, 2007.

³ Slavomir i Zaneta Sambunjak, *Tragalac za smislom, Zbiljsko i mitsko u djelu Petra Hektorovića*, Zagreb, 2009. Ivan Pederin, "Životinje i cvijeće kao stilska sredstva hrvatskih začinjavaca", *Hrvatski znanstveni zbornik*, 2/1971, str. 369-397, *Isto u*: Ivan Pederin, "Začinjavci", *štioći i pregaoci*, Zagreb, 1977.

⁴ Ivan Kukuljević Sakcinski, "Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj". Rad JAZU knj. LXXXI. Razdio filologično-historički i filozofično-juridički, XIV, 1886, str. 1-80.

⁵ Ivan Pederin, "Šibensko društvo u drugoj polovici XV. stoljeća", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 37 (1995), str. 249-293.

⁶ Ivan Pederin, "Mletačka uprava, privreda i politika u Dalmaciji (1409-1797)", *Dubrovnik*, 1990, str. 68.

Ali i Francuzi su dolazili u Dubrovnik pa je u Dubrovniku neko doba boravio francuski liječnik Garamond, pa benediktinac Hugo de Lescure. Francuski hodočasnici idu preko Dubrovnika u Svetu Zemlju; preko Dubrovnika putuje francuski poklisar na Porti biskup François de Noailles. U Dubrovnik navraća i poneki francuski trgovac. Senat je poslao svog poklisara u Versailles Franka Sorga Bobalija 1763. Već 1511. zna se da je u Dubrovniku postojala frankofilska stranka. God. 1772. došao je u Dubrovnik francuski konzul René Bruère Desrivaux koji je kritizirao dubrovačko društvo. Nalazio je da su svećenici špijuni, a vlastelini neuki i osorni. Kad je ukinuta Republika 1808. on je bio vrlo zadovoljan. Kad je Alberto Fortis došao u Dubrovnik utvrdio je da ima mnogo Dubrovčana koji znaju francuski. Maršal Auguste Frédéric-Louis Viesse Marmont, vojvoda od Dubrovnika pomogao je da se izda Appendinijeva *Grammatica della lingua illirica* 1810, pa *Vocabolario italiano-illirico-latino* Joakima Stullia 1810., možda da popravi loš dojam kad je vrlo okrutno ugušio poljički ustanak, a svakako i ukidanje Republike 1808.

Dubrovnik ima od XV. st. izravni odnos prema zapadnom Sredozemlju pa su se tako u knjižnici kapetana Ante Stražičića našle knjige La Fontainea, Montesquieua, Voltairea i Rousseaua pored ostalih. Dubrovnik je već 1390. slao kao poklisara franjevca Theodorusa de Drivasto, Albanca. Prvi stalni dubrovački poklisar u Versaillesu je u XIV. st. Jakov Cotrugli Kotruljević. On je dobio povlasticu da Dubrovnik može u Franuckoj osnovati svoj konzulat. Kad je Ljudevit XII. postao nakratko gospodar Napulja Dubrovčani su mu poslali kao poklisara Petra Lucarija u Napulj, a Bartul Bogišić otišao je 1518. kralju Franji I. u Pariz. Dubrovački nadbiskup Filip Trvulcio bio je frankofil pa je pomagao Bogišića. On je posredovao u odnosima Osmana i Francuske. God. 1559. se francuski poklisar na Porti Jean de la Vigne razbolio na putu u Novom Pazaru. Zvao je liječnika iz Dubrovnika, onda je krenuo prema Dubrovniku jer nije želio umrijeti u Turskoj. Umro je pred Dubrovnikom, svečano je pokopan u stolnoj crkvi sv. Vlaha. Za ciparskog rata Dubrovčani su poslali Mata Cvjetkovića kao posebnog poklisara u Versailles jer su se bojali da ih Venecija ne napadne i ne zaposjedne. Onda je Đuro Gozze Gučetić otišao kralju Karlu IX. kao poklisar, ali je kralj malo iza toga umro. Ljudevitu XIV. otišao je kao dubrovački poklisar franjevac Antun Primi u godini "trešnje" 1667. Kralj ga je lijepo primio, ali mu nije htio pomoći jer su Dubrovčani napravili neke usluge španjolskom kralju, pa su zbog toga tri francuska ratna broda uzaptili dva dubrovačka broda u Jadranu. Dubrovčani su onda poslali u Francusku papinog knjižničara Stijepa Gradića koji je vodio vanjske poslove Svete Stolice, ali su njega kod kralja oklevetali da je jansenist. Ljudevit nije volio republike uopće. Dubrovčani su poslali franjevca Frana Sorga Bobalija Mme Pompadour. Pariz je na nj ostavio dubok dojam. Na dvoru je vladao luksuz, inače siromaštvo zbog čestih ratova. Časnici i dostojanstvenici godinama nisu dobivali plaće, a dvor se neprijateljski odnosio prema isusovcima. Ruđer Bošković je dugo boravio u Parizu i sudjelovao u intelektualnom i društvenom životu, rado je priman u salonima, odlazio je i u *Comédie Française*, družio se s intelektualcima, enciklopedistima, predstavili su ga i ministru Turgotu. Međutim d'Alembert ga nije volio. Kad je Klement XIV. ukinuo Družbu Isusovu Bošković se našao u teškoćama. Nudili su mu da postane ravnatelj optike ratne mornarice, ali je to spriječio njegov ogorčeni protivnik d'Alembert. Dubrovnik je 1776. ipak sklopio trgovinski ugovor s Francuskom.

Čini se da je vrlo malo Dubrovčana znalo francuski u srednjem vijeku, samo ono malo studenata što su studirali na Sorbonni. Ali o mijeni XVII/XVIII. st. Dubrovčani prevode Molièrea. Ignac Giorgi Đurđević naučio je francuski u isusovačkom kolegiju u Rimu 1698-1702. Opatica dubrovačkih klarisa Franka dobila je jedan izvorni tekst jedne *chanson de geste*. U knjižnici dominikanskog samostana nalazi se spis *Divi Thomae Aquinatis in XII libros metaphysicorum Aristoteles expositio* iz XIII. i XIV. st. U XII. st. boravio je u Splitu Adam quidam Perisiensis na putu za Atenu gdje je želio naučiti grčki. Jedan dubrovački ljetopis koji je prepisao Gian Maria Mattei u XVIII. st. priča da su saracenski pirati napali Dubrovnik kojem je upomoć pritekao Orlando (Roland), junak starofrancuske *Chanson de Roland*.⁷

U XVI. st. u Europi je dominantna talijanska kultura. Ona se širi tako da se talijanske princeze udaju i dovode talijanske umjetnike na inozemne dvorove kao Katarina de Medici koja se udala za Franju I. u Pariz i Bona Sforza koja se udala za kralja Sigismunda u Krakow. Drugi put širenja talijanske renesansne kulture su sveučilišta na kojima studiraju studenti iz cijele Europe, kao Ivan Česmički.⁸

U XVII. st. imamo na političkoj karti Europe Francusku Ljudevita XIV. koja je postala centralizirana apsolutistička monarhija i Rimsko carstvo Habsburgovaca koji k tome nose i krunu sv. Stjepana i bohemsku krunu sv. Adalberta u kojoj se nalazi Hrvatska. Tu je vlast Habsburgovaca upitna, a velikaši grofovi Nikola i Petar Zrinski, Fran Krsto Frankopan, pa sedmogradski knez Rakoczy Ferenc i drugi nepouzđani i samovoljni. Oni na svoju ruku četuju protiv Osmana, pobijede ih kod samostana st. Gotthard u Mađarskoj bez znanja i odobrenja kraljevog koji na to sklopi s Portom mir u Vasvaru 1664. Oneraspoloženi velikaši sada nude hrvatsku krunu Ljudevitu XIV. pa samom sultanu. Oni od njih traže novaca i vojnika za rat. U bitki kod St. Gottharda borio se i odred vojnika Ljudevita XIV. Oni su velikaši starog tipa, velikaši iz doba feudalne anarhije kad su se u Hrvatskoj i Mađarskoj borile čiji će kandidat biti okrunjen za kralja. Bili su složni samo u jednom – da kraljevska vlast bude slaba, a njihova velika. Petar Zrinski, kojega kralj Leopold nije podržao sada traži novaca od Ljudevita XIV. za rat protiv Osmana, pa od Mletaka. To nam kaže nešto o tim velikašima. Oni imaju vojsku, znaju vojevati, ali nemaju novaca da je opreme i izvježbaju jer nemaju državni aparat koji bi bio u stanju ubrati porez. Oni nemaju ni podršku naroda, nisu narodni vođe, nego feudalci koji se bore za položaje, vlast i novac. Petar Zrinski bio je hrvatski ban, traži da postane general Vojne Krajine, ali kralj imenuje grofa Karla Herbersteina za karlovačkog generala. Ljudevit XIV. i Osmani manje ili više pomažu Petra Zrinskog, Ljudevit odvrća diplomatskim putem Portu od napada na Mađarsku, Mleci se boje i mole Petra Zrinskog da sačuva Karlovac od Osmana i ne dopusti im prolaz kroz Hrvatsku do Furlanije. Ljudevit se 1667. obvezuje Leopoldu da neće više pomagati pobunjenike da bi s njim sljedeće godine 1668. sklopio sporazum o španjolskoj baštini što mu je bilo važnije od Hrvatske. Ni sultan nije pristao da primi Hrvatsku pod

⁷ Mirko Deanović, *Ancien contacts entre la France et Raguse*, Zagreb, 1950.

⁸ Ivan Kukuljević Sakcinski, *Glasoviti Hrvati prošlih vjekova, Niz životopisa, sa sedam slika*, Zagreb, ² 1991, str. 1-19. Ovdje valja reći da nije posve sigurno da je Česmički bio Hrvat, mogao je biti i Mađar. Marianna D. Birnbaum, *Janus Pannonius Poet and Politician*, Zagreb, 1981.

svoj protektorat.⁹ Leopold je sada mogao slomiti velikašku bunu i provesti centralističke i apsolutističke reforme. Osmanli su još jednom pokušali napasti Beč, ali je veliki vezir Kara Mustafa doživio 1683. poraz. Centralizacija je išla dosta brzo. Ali onda je došlo do novih trvenja sa Ljudevitom.

God. 1684. Dubrovčani su podsjetili Leopolda da je on mađarski kralj i tražili da ih primi pod svoju zaštitu. Car Leopold je to učinio, Dubrovčani su se obvezali plaćati godišnji danak od 500 dukata što je bilo vrlo malo prema 50 000 dukata koliko su plaćali Porti. Leopold je u Dubrovnik poslao svog rezidenta pukovnika Domenica Corradina i osigurao brodsku vezu između Dubrovnika i Senja po kojoj je Corradino slao svoja izvješća.¹⁰ Dubrovčani su nosili godišnji danak na Portu, ali i mito za koje su dobivali trgovinske povlastice i bili su vrlo dobro obaviješteni što se zbiva na Porti.¹¹ Kad je carski generalissimus vojvoda Charles de Lorraine 1686. istjerao Osmane iz Budima, pa iz Mađarske i Slavonije gdje se borio fra Luka Ibrišimović, jedan od brojnih hrvatskih svećenika koji su se istakli u ratu protiv Osmana, carska vojska mogla se osloniti na dubrovačku obavještajnu podršku. Dubrovčani su javljali da Osmanli imaju doduše snažnu vojsku, ali nemaju novaca da je hrane. Dio poreznog novca utaje zakupnici poreza, drugi dio prigrabe uleme, a ono što ostane za vojsku nije dovoljno. Tako se dogodilo da je carska vojska prolazila na jug do Kosova i Makedonije, pa kroz Bosnu, ne nailazeći ni na kakav otpor, a pučanstvo, čak i bosanski muslimani bili su spremni priznati carsku vlast uz uvjet da im car zajamči slobodu vjeroispovijesti. Na Porti su učestali neredi, smijenjen je jedan sultan, drugi je smijenjen pa smaknut. Ali sad je Ljudevit poslao svog poklisara na Portu, ali je u neredima i taj poklisar ubijen 1688.¹²

Carska vojska mogla je osvojiti i Carigrad, Osmanli su bili bez obrane, ali to nije učinila. Razlog tome mogao je biti što na Balkanu nisu postojale nikakve upravne i političke strukture na koje bi se nova vlast mogla osloniti, a možda i zato što je Ljudevit XIX. napao Carevinu s leđa. Nema podataka da bi Ljudevit XIV. doznao o dubrovačkoj obavještajnoj podršci Leopoldu i bar se nije osvetio Dubrovniku.

U ovoj stvari važan je i trgovački put od Dubrovnika preko Kotora, Skadra, Prištine, Štipa i dalje do Carigrada. Bio je to put dubrovačke trgovine kojem je Dubrovnik zahvaljivao svoje bogatstvo, ali i moć, jer on je u ovom ratu postao velika sila i nitko nije mogao voditi rat protiv Osmana niti održavati diplomatske dodire bez dubrovačke obavještajne podrške.

Hrvatski vojnici su u to doba ulazili u vojnu služnu inozemnih vladara. U mletačkoj vojsci borila se jedinica koja se zvala *Croati a cavallo*. Oni su služili saskog kralja, neki su postigli i visoke činove. Francuska je uvozila konje uzgojene u hrvatskim ergelama. Hrvati su se kao plaćenici potkraj XVII. st. borili za francuskog, ali i za španjolskog kralja. Poslije pada Krete Mleci su razvojačili mnogo vojnika,

⁹ Luc Orešković, *Louis XIV et les Croates, l'impossible conjonction. Essay historique*, Paris, 1997, str. 77-88.

¹⁰ Ivan Pederin, Dubrovnik kao središte europske. diplomacije u Morejskom ratu, Dubrovnik, XVI (2005) br. 2-3. str. 205-233

¹¹ Vesna Miović, *Dubrovačka diplomacija u Istanbulu*, Zagreb-Dubrovnik, 2003.

¹² Njegova pisma Ljudevitu XIV. čuvaju se u "Archives du Ministère des Affaires Etrangères" na Quay d'Orsay u Parizu.

a oni su, među njima i Hrvati otišli u francusku službu. Poslije smaknuća Petra Zrinskog Hrvati u većem broju idu služiti Ljudevita XIV. Njihov zapovjednik je grof Tadija Simović. On novači često dezertere iz mletačke vojske. Mlecima je to zazorno jer se boje da će izgubiti svoje najbolje vojnike pa ne dopuštaju Francuzima da novače vojnike u Dalmaciji. I Leopold ne voli da njegovi podanici služe francuskog kralja. Pukovnik Gundulić-Gondola služi u francuskoj vojsci kao pukovnik, neki Jeronim novači i Bosance za francuskog kralja. U tim tradicionalnim armijama uniforma nije bila uobičajena; Hrvati se oblače u svoju folklornu odjeću i pobuđuju pažnju. Jedan nećak Frana Krste Frankopana pobjegao je u Francusku.¹³

Potkraj XVII. st. ojačalo je suparništvo Francuske i rimskog cara koje ne jenjava. Dubrovčani prevoze carsku vojsku u Napuljsko kraljevstvo, Ljudevit XIV. proglašava 1705. cara za neprijatelja Francuske, pa francuski gusari napadaju dubrovačke brodove, ali Senjani napadaju Francuze. Francuzi bombardiraju Trst, napadaju Aquileju, planiraju iskrčavanje na hrvatskoj obali, npr. u Senju ili Karlobagu. Rakoczy bi onda trebao vojno podržati Francuze. Hrvatska je podijeljena na pristalice Beča i francuskog kralja. Barun Josip Vojnović nastoji okupiti vojsku koja će podržati Rakoczyja. Njega štiti alajbeg Mustafa Svetačković iz Banja Luke. Francuska zapravo neće rat na jugoistoku, ali želi zadavati brige Leopoldu i destabilizirati njegovu vlast.¹⁴

Turska je u to doba sve slabija i sve manje bojovna, a tako i Mleci, koji su izgubili bitku za trgovački put na Levant, pa se napetost smanjuje na granicama Hrvatske i Osmanske carevine, a tako između Beča i Mletaka, ali raste između Trsta i Napuljske kraljevine.¹⁵ Jadran je poprište trvenja i gusarskih sukoba Carevine i Francuza. Karlo VI. koji je ranije bio španjolski kralj zna važnost pomorske trgovine i njegova nazočnost na Jadranu sve je jača. Da li u tome igra neku ulogu važnost starog kopnenog puta od Dubrovnika prema Carigradu? Bečki Dvor šalje uhode u Dalmaciju.¹⁶

Godine 1793. u Dubrovniku je osnovano društvo *Comitat club* s namjerom da uprizori komediju nepoznatog autora iz XV. st. pod naslovom "Pokinokrat" u obradbi Davida Augustea Brueyea (1640-1723) i Jeana Malaprata (1650-1721) kao "Mâetre Pierre Pathelin". To djelo preveo je frankofil Miho Sorgo Sorkočević. Članovi ovog kluba bili su Mademoiselle Elemine d'Herqueloz, *cittadino* Marco Bruere, Baldo Gozze Gučetić i njegova žena Tereza, satiričar Juraj Rastić Resti i njegova žena Marija, Miho i Antun Sorgo, Niko Pozze Pucić. Komedija je izvedena 11. veljače 1793. vjerojatno u kući Gozze. Marko Bruerović je malo iza toga 1796. otišao za francuskog konzula u Travnik, a Miho Sorgo u Pariz odakle se nije ni vratio.¹⁷

¹³ Luc Orešković, *Op. cit.* str. 133f.

¹⁴ Luc Orešković, *Op. cit.* str. 220f.

¹⁵ Ivan Pederin, "Habsburgovci, Jadran i rasprava oko ustroja Primorske gubernije prema spisima bečkog Haus-, Hof- und Staatsarchiva", *Acta Histriae*, Koper, 14 (2006), br. 2, str. 469-486. Friedrich Wallisch, *Die Flagge Rot-Weiss-Rot, Männer und Taten der österreichischen Marine in vier Jahrhunderten*, Graz-Wien-Köln, 1956, str. 26-30.

¹⁶ Ivan Pederin, *Jadranska Hrvatska u austrijskim i njemačkim putopisima*, Zagreb, 1991.

¹⁷ Žarko Muljačić, "Nouvelles données concernant Marc Bruère Desrivaux", *Annales de l'Institut Français de Zagreb*, 1953-54, N° 2 et 3, str. 195-198.

God. 1797. Mletačka republika prestala je postojati, a Rimski car stekao je Istru i Dalmaciju. Onda se javila i Mađarska pa je grof Balassa Ferenc de Gyarmat ranije hrvatski ban, pa predsjednik Dvorske komore u Beču tražio Dalmaciju za Mađarsku koju je vidio kao federaciju od Jadrana do Baltika. Franjo II. odgovorio je da je on rimski car, Dalmacija je bila Bizantinska tema, a on je kao rimski car nasljednik zapadnog, ali i istočnog cara i Dalmacija je pripala caru.¹⁸ On je odmah poslao generala bojnika Matu Rukavinu baruna od Bojnograda sa pobočnikom, generalom Lusignanom s vojskom u Dalmaciju. On je diskretno modernizirao Krajine i upravu Poljičke republike tako da je Krajinama imenovao nove zapovjednike, uglavnom patricije iz dalmatinskih gradova, a u Poljičku republiku poslao je delegata da predsjedava upravi i sudovanju. On je vrlo lijepo primljen i u devet godina carske vlasti nije bilo pobuna. Međutim, Mate Rukavina uspostavio je veze sa Crnogorcima i Bosancima. Sad je prilično jasno da je on imao u vidu ekspanziju na jugoistok starim dubrovačkim trgovačkim putem. On ili dvor?

Baš navedeni rad o ustroju Primorske gubernije pokazuje karakter i veliki oprez Franje II. On je bio poučen neuspjehom jozefinskih reformi pa je bio jako oprezan. Savjetovao se godinama oko političkog uređenja Jadrana s mnogim savjetnicima. Je li se savjetovao s Rukavinom? Je li Rukavina na svoju ruku uspostavljao veze s Bosancima i Crnogorcima?¹⁹

Krajem 1805. francusko-španjolsko brodovlje poraženo je kod Trafalgara i sad je Napoleon znao da neće moći pribaviti sirovine za francusku industriju u usponu iz prekomorja. Međutim, on je imao dobre odnose sa sultanom Selimom III., naprednjakom koji je bio sklon reformama. Pa se ponadao da će dobiti sirovine iz Osmanske carevine. Za tako nešto trebao je Dalmaciju i dubrovački kopneni put do Carigrada. Taj put nije bio nešto novo jer su još hodočasnici putovali u Svetu Zemlju "dubrovačkim putem" kroz Balkan.²⁰ Međutim, Dubrovnik je bio na zemljopisno najpovoljnijem položaju prema tome putu, bio je takorekuć njegov vlasnik.

Mirom u Campo Formiju Napoleon je stekao Dalmaciju. Njegov tast morao mu se obvezati da će opskrbljivati njegovu vojsku u Dalmaciji. Tek što je zaposjeo Dalmaciju u Jadran je uplovilo rusko brodovlje s kojim je zapovijedao vice-admiral Dmitrij Nikolaevič Senjavin osvojio Boku koju general Thomas Brady nije mogao braniti bez podrške mornarice i opsjeo Dubrovnik.²¹ Brady se morao zahvaliti na

¹⁸ Ivan Pederin, "Uspostava carsko-kraljevske vlasti u Dalmaciji i Istri, 1797-1798", *Forum*, XXXV. (2006), br.1-3, str. 315-334.

¹⁹ Na to pitanje nije moguće precizno odgovoriti jer u Beču ne daju uvid u vrlo veliki fond Polizeihofstelle koji nije ni naveden u inventarima bečkih pismohrana.

²⁰ Mirko Deanović, *Op. cit.* str. 5.

²¹ O dobu između 1797. i 1820. vidi Ivan Pederin, "Englesko i rusko brodovlje na Jadranu (1807.-1814.) i okupacija Korčule u veljači 1814.", *Godišnjak grada Korčule*, 8 (2003), str. 213-226. *Isti*, "General Bertrand kao guverner Ilirskih pokrajina", *Kolo*, XVIII (2008), br. 2, str. 36-58. *Isti*, "Vicenzo Dandolo kao generalni providur u Dalmaciji u sukobu s generalima", *Mogućnosti*, 2009, br. 1/3, str. 123-141. *Isti*, "Vojni i vojno-pomorski, gospodarski, kulturni i crkveni-sustav francuske vlasti u Dalmaciji o Ilirskim pokrajinama", *Kolo*, XVI (2006), br. 3, str. 5-35. *Isti*, "Car Franjo II. prema Dalmaciji i Boki (1797.-1806.)", *Analni Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, 42 (2004), str. 185-206. *Isti*, "Dalmacija kao jabuka razdora između Hofburga i Budima poslije mira u Campo Formiju", *Zbornik Mire Kolar Dimitrijević, Zbornik povodom 70. rođendana*, Zagreb, 2003, str. 157-178. *Isti*, "Otpor francuskoj vlasti u Dalmaciji i Ilirskim pokrajinama poslije 1806.", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 45 (2003), str. 299-326. *Isti*, "Odjek školske reforme Marije Terezije u Dalmaciji

dužnosti. Dubrovnik je bio u vojno bezizglednom položaju jer su ga Rusi opsjeli s mora, a Crnogorci su se utvrdili na Srđu.

Onda je stigla francuska vojska i potjerala Ruse i Crnogorce. Pothvat je bio takorekuć bezizgledan. Francuzi nisu imali brodova, morali su doći do Dubrovnika kopnom i to kozjim stazama jer kolnih putova još nije bilo. To je značilo da oni nisu mogli dopremiti hranu, a ni topove. Kad je ta gladna i iscrpljena vojska došla do Dubrovnika morala je jurišati uzbrdo na Crnogorce. Francuzi su pobijedili, a ta pobjeda svjedoči kako o hrabrosti Francuza, tako i o nesposobnosti Crnogoraca da se suprotstave jednoj suvremenoj vojsci. Međutim u borbama na Srđu poginuo je čak i general Delgorgue kojem su na spomen Francuzi sagradili tvrđavu.

Ova bitka svjedoči i o želji Napoleona da pod svaku cijenu ovlada Dubrovnikom i Bokom. Mora da je znao za stari put dubrovačke trgovine, a to je antički put koji bilježi i Strabo.

Napoleon je poslao pukovnika Leclerca da rekognoscira putove i staze na Balkanu. Bilo je očito da on želi uspostaviti kopnenu komunikaciju s Turskom gdje je on imao sebi naklonjenog sultana Selima III.

Napoleon nije uspio osvojiti Kotor, ali je 1807. mirom u Tilsitu prisilio ruskog cara da pozove Senjavina da se vrati. Senjavin se vratio, ali su u Jadran uplovili engleski ratni brodovi. Pučanstvo otoka uglavnom je bilo protiv Francuza osim Hvarana. Englezi su vrlo spretno iskorištavali prednosti koje su im pružali otoci, pobijedili su francusko brodogradnja kraj Visa 1811. Važnije od svega je bilo da se francuska vojska nije mogla snabdijevati hranom iz sjeverne Italije, a Franjo II., koji se obvezao da će snabdijevati francusku vojsku u Dalmaciji slabo je ili nikako držao riječ. Francuzi su sada morali rekvirirati hranu od seljaka u Dalmaciji. Kako nisu mogli prometovati morem, oni su počeli graditi ceste, a te ceste gradili su besplatno seljaci. To je bila tlaka. Seljake su prisilno novačili u vojsku. Sve to izazvalo je nezadovoljstvo pa je najprije izbio poljički ustanak koji je zahvatio svu Dalmaciju do Neretve. Ovaj ustanak pobudio je Senjavin. Marmont je ugušio ovaj ustanak s besprimjernim okrutnostima i pokoljima. Onda je došla 1809. i Marmont je s vojskom krenuo na sjever da se bori kod Wagrama. U Dalmaciji je planuo ustanak koji su predvodili krajiški pukovnici. Imočane je predvodio Francesco Danese, Zadrani i Martin Pavlović Zažabac, Sinjane Mate Bilić, Drnišane Filip Zuban. Ovaj ustanak očistio je cijelu Dalmaciju od Francuza, jedino u Zadru se utvrdio general Maureillon bez mnogo izgleda da izdrži opsadu jer Zadar nije imao pitke vode na gradskom teritoriju. Ali istodobno su ustali Crnogorci, pa Karađorđe. Ustaničke vojske nisu se uspjele sastati u Bosni. Komunikacija nije bilo, muslimani su se dobro borili u Bosni. Onda su na Porti izbili neredi, uleme su predbacivali

---

(1815.-1826.)", *Kolo*, godište XIV (2003), br. 4, str. 218-231. *Isti*, "Predaja hrvatskih i slovenskih zemalja južno od Save Francuzima 1809. (Prema spisima bečkog Haus-, Hof- und Staatsarchiva)", *Forum*, XXXIV (2005), str. 322-334. *Isti*, "Uspostava carsko-kraljevske vlasti u Dalmaciji i Istri, 1797.-1798.", *Forum*, XXXV (2006), br.1-3, str. 315-334. *Isti*, "Uloga Korčule u obrani Dubrovnika u svibnju i lipnju 1806.", *Godišnjak grada Korčule*, 9 (2004), str. 217-222. *Isti*, "Dalmacija, Dubrovnik, Kotor i Francuzi", *Dubrovnik*, N. S. Godište XVII (2006), br. 4, str. 18-41. *Isti*, "Habsburgovci, Jadran i rasprava oko ustroja Primorske gubernije prema spisima bečkog Haus-, Hof- und Staatsarchiva", *Acta Histriae*, Koper, 14 (2006), br. 2, str. 469-486. *Isti*, "Gospodarska pitanja Dalmacije 1806.-1809.", *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, XLII-XLVIII (2006), str. 159-172.

Selimu III. da pokušava provesti reforme, što je omogućilo Karađorđu da digne ustanak, smijenili su ga i zadavili. Cilj je bio postignut, Napoleon je izgubio dragocjenog saveznika. Mi možemo zaključiti da je Karađorđe, kao i Dalmatinci, bio potaknut od c. k. generala, da digne ustanak, to su bili Mate Rukavina, Todor Milutinović, Stojčević, Fran Ksaver Tomašić, Petar Knežević, Franjo Jelačić, Josipov otac, Radivojević u Zagrebu, Albert Nugent Westmeat Irac u habsbuškoj službi. U c. k. vojsci pravoslavac je bio Hrvat. Uz njih ili iza njih djelovali su još obavještajci, carev *praeceptor*²² Francesco Maria Cernea Stefaneo, fra Andrija Dorotić, fra Innocenz Čulić, imotski pukovnik Francesco Danese, imenom Talijan, ali srcem Hrvat, harambaše Filip Zuban, Mate Bilić i Martin Pavlović Zažabac i grof Goës, grof Raimund Thurn, zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac, mason.²³

Francuzi su se vratili i ugušili drugi ustanak u krvi, ali to je Napoleonu malo pomoglo. Malo mu je pomoglo i što je mirom u Schönbrunn stekao Hrvatsku i Sloveniju južno od Save i osnovao Ilirske pokrajine koje je anektirao Francuskoj. Dalmaciju je Napoleon pripojio Kraljevini Italiji, ona je imala civilnu i vojnu upravu. Šef civilne uprave bio je generalni providur Vincenzo Dandolo. Odnosi između vojske i civilne uprave nisu bili regulirani, Marmont je bio militarist, nije se slagao s Dandolom. Dandolo nije uspio provesti u djelo agrarnu reformu nije mogao uvesti suvremeno sudstvo. Sve što je mogao bilo je da je mogao rekvirirati hranu za vojsku, slati pozive na tlaku, u vojsku itd. Gospodarstvo Dalmacije propalo je, zavladao je glad, seljaci su s ono malo što im je ostalo, a to su bile ovce utekli tko u Bosnu, a tko u Liku. Dandolov neuspjeh bio je potpun. Uvrijeđen je otišao, a Napoleon ga je utješio tako što ga je odlikovao željeznim križem i podijelio mu nasljedni naslov grofa.

Marmontu je bilo ispod časti da bude guverner Ilirskih pokrajina, on je bio *maréchal de France* i njegove su ambicije bile mnogo veće. Ali bio je on koji se 1814. saveznicima, a onda je služio novu vlast. Tu predaju mu Napoleon nikad nije oprostio. Smatrao ga je izdajicom. Balzac je u francuski jezik onda uveo riječ *ragusade* u smislu izdaje jer je Marmont bio *duc de Raguse*.²⁴

Generalni guverner Ilirskih pokrajina postao je general Henri-Gatien Bertrand inženjerac, gradio je ceste, utvrde, istraživao tlo tražeći sirovine. Utvrde je gradio prije svega na obali svjestan inferiornosti Francuza na moru. Odlaskom Dandola francuska vlast je u Dalmaciji postala vojna okupacija, a to je ona bila i u Ilirskim pokrajinama. Napoleon je bio vojskovođa bez premca, ali i militarist.

Bertrand je bio osoba Napoleonova povjerenja pa mu je Napoleon podijelio naslov grofa (*comte de l'Empire*). On je sagradio mostove na Dunavu i time omogućio pobjedu kod Wagrama. Bertrand je u Ilirske pokrajine uveo suvremenu upravu što je ostalo u pokušaju jer su tradicije pojedinih zemalja tih Pokrajina bilo vrlo različite. I Napoleonov zakonik bilo je moguće uvesti, ali samo na papiru. Ustvari u tim pokrajinama vladao je potpuni nered. Porezi su bili visoki i upropaštavali

²² Praeceptor, njemački Hofmeister bio je šef dvora koji je podučavao i odgajao vladarevu djecu, pisao životopis vladara, kroniku i organizirao svečanosti s prigodnim pjesmama i sl. Ivan Pederin, "Qu'est-ce que la littérature?", *Dubrovnik*, XII (2001), br. 1, str. 125-139.

²³ Josip Kolanović, "Jedna sporna epizoda iz života Maksimilijana Vrhovca", *Croatica Christiana periodica*, VII (1981), br. 1.

²⁴ M. Deanović, *Op. cit.* str. 103.

gospodarstvo. Ali Bertrand se bavio istraživanjem sirovina, a s njim i bojnik Juraj Matutinović, sin mletačkog pukovnika Jurja Matutinovića kojem su Splitsani 1797. odsjekli glavu, nabili je na kolac i nosili je po gradu.

Međutim, Bertrand je namjeravao osnovati francusko školstvo i sveučilišta u Ilirskim pokrajinama, pa nije odobrio osnivanje jedne akademije u Dubrovniku koja bi bila, tako on, na "stranom jeziku", tj. na hrvatskom, jer Ilirske pokrajine bile su dio Francuske, a tako je i Dandolo namjeravao potaljančiti Dalmaciju koju je Napoleon pripojio "Regno d'Italia". Kasnije će se ireidenta pozivati na nj.

Bertrand je otišao 1813. Na mjestu guvernera Ilirskih pokrajina naslijedio ga je maršal Ardoche Junot, vojvoda od Abrantesa koji je bio duševni bolesnik pa ga je Napoleon smijenio, a on je počinio samoubojstvo. Novi guverner postao je Joséph Fouché, kojeg se Napoleon želio riješiti pa ga je poslao da bude guverner Ilirskih pokrajina. On je ostao na tom mjestu samo tri mjeseca jer je onda izbio treći i posljednji ustanak Slovenaca i Hrvata koji su protjerali Francuze.

On je shvatio da s osnivanjem Ilirskih pokrajina nije mnogo postigao. Onako nestrpljiv i nagao kakav je bio on se odlučio na pohod na Rusiju ne slušajući savjete svojih maršala koji su ga upozoravali da onih 450 ponajviše prisilno unovačenih vojnika nemaju nikakve motivacije da se bore u dalekoj Rusiji, da će opskrba tako velike armije u Rusiji biti teška jer se od ruskih plemića neće moći rekvirirati dovoljno hrane. Bio je svojeglav, nije slušao i doživio je neuspjeh. U bitki naroda kod Leipziga je poražen što nije morao biti jer je on opet okupio snažnu vojsku. Andrija Dorotić izvješćivao je u to doba i ranije da je čak i njegovim starim časnicima dosadilo to neprestano ratovanje. Ali i prije toga on je doživio jedan vojni poraz kod Esslina od nadvojvode Johanna u Austriji; Wagram je bio pobjeda, ali Pirova pobjeda jer je Napoleon izgubio mnogo više ljudi nego neprijatelj. Čini se da su saveznici shvatili način na koji je on ratovao, a to su bile bitke s vrlo okretljivom vojskom (*guerre du mouvement, guerra movimentata*).

Na vijest o porazu kod Leipziga a u Dalmaciji je buknuo treći opći ustanak popraćen masovnim dezertiranjem prisilno unovačenih hrvatskih vojnika što su hrlili pod zastave c. k. vojske kojom su zapovijedali hrvatski generali. Neke od ovih ljudi, osobito u Boki vojno su organizirali Englezi.

Predaja je tekla viteški. Kod predaje se pazilo što je čije, nije bilo nezakonitog prisvajanja imovine, o predaji su vođeni minuciozni zapisnici koje bi potpisali zapovjednici. Časnici bi zadržali sablju, ali bi morali dati časnu riječ da više neće ratovati protiv cara. Vojnici bi odlazili svojim kućama u Italiju, ako su bili Talijani, ili u Francusku. Hrvati su odlazili u c. k. vojsku kojoj su engleski ratni brodovi pružali podršku. Pokolja, zločina i pljački više nije bilo, bar se o njima ne doznaje u izvorima.

Međutim Hrvati su vojevali i za Napoleona, dijelom su to bili prisilno unovačeni momci.²⁵

---

²⁵ P. Boppe, *La Croatie militaire (1809-1813). Les régiments croates à la Grande Armée*, Paris / Nancy, 1900.

Francuski okupatori prognani su, a zemlja je ostala opljačkana i gospodarski posve uništena. Počela je obnova. Dalmacija je poslije dugog promišljanja postala Kraljevina, Istra je postala dio Primorske gubernije sa sjedištem u Trstu. Nova vlast počela je s obnovom – izgradila je luke, svjetionike, suvremene lučke kapetanije, izgradila suvremeno školstvo po terezijanskim načelima. Osnovane su i pomorske škole u Trstu, pa na Lošinj. Uveden je austrijski građanski zakonik. Marija Terezija izdala je zapovijed da se takav zakonik izradi 1753, a on je dovršen 1811. Kasnije je otpočela i suvremena katastarska premjera sa zemljišnim knjigama. Dalmacija je postala pravnom državom.

Napoleon je poražen i svrgnut, konzulat u Skadru je ukinut, a konzul Marc Bruère Desrivaux je 13. ožujka 1816. prenio spise konzulata u Dubrovnik, gdje je postao francuski konzul. Bio je sin Renéa, francuskog konzula koji je došao u Dubrovnik 1772. i doveo sobom dvogodišnjeg Marca. On se u Dubrovniku školovao kod dubrovačkog pjesnika Đura Ferića u municipalnoj školi²⁶. God. 1793. otišao je za konzula u Travnik i tu ostao nekoliko godina. Bio je Dubrovčanin i hrvatski pisac, Marko Bruerović sve ako je tu i tamo pisao na talijanskom. Njegove rukopise objavio je časopis *Dubrovnik* 1852., pa *Slovinac* 1878. Osuđivao je Dubrovčane što su se odricali hrvatske starine.

Francuska je osnovala svoj konzulat u Dubrovniku da bi od konzula dobivala vijesti o Balkanu i Osmanskoj carevini. To više nije bilo moguće poslije poraza Napoleona pa izvješća novog francuskog konzula u Dubrovniku Rochefaudrea pokazuju da je on o tim zbivanjima bio vrlo slabo obaviješten. Sad je Dubrovnik postao moćno obavještajno središte austrijske špijunaže i predsjednika c. k. dikasterija policije, grofa Josefa Sedlnitzkog i okružnog poglavara u Dubrovniku baruna Ferdinanda von Schallera koji su onemogućili francusku obavještajnu djelatnost o jugoistoku Europe i Osmanskoj carevini. Rochefaudre je javljao u Pariz da je novi Dubrovnik nešto posve drugačije nego li onaj stari, da se stari Dubrovčani iseljavaju na Jonske otoke, u Carigrad, pa i u Ameriku i nose sobom svoje novce, ako im nisu propali i svoje znanje. Dubrovačko plemstvo izumiralo je zbog suvremenog zakona o braku. Prema feudalnom zakonu o braku priležnice su imale dobar i priznat položaj, a očevi su se brinuli javno za svoju izvanbračnu djecu. Ako neki vlastelin nije imao djece od žene, ili ako nije imao muške djece, on je mogao ozakoniti jednog ili više od svojih izvanbračnih sinova, dati im ime i dobiti nasljednika. Na taj način su aristokratski rodovi preživjeli stoljeća. Novi građanski zakonik nije priznavao ni priležnice ni njihovu djecu, štoviše on ih je javno žigosao.²⁷

Međutim, Rochefaudre je uočio da jugoistok Europe može postati zahvalno tržište za francusku robu, a osobito za kolonijalne proizvode.

Dubrovčani su se iseljavali. Krivnju nose Francuzi i Austrijanci. Među izbjeglicama nalazimo jednog zanimljivog čovjeka. To je Antun Luko Sorgo Sorkočević (1775-1841). Ovaj otmjeni vlastelin školovao se u Dubrovniku, Rimu i Parizu po želji svog strica Mihovila Antuna Sorga Sorkočevića, senatora i mecene. U Dubrovniku

²⁶ Ivan Pederin, "Đuro Ferić kao pjesnik hrvatskih fiziokrata i jedan od začetnika hrvatskog narodnog preporoda", *Analiza Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Dubrovniku*, sv. 21 (1983), str. 225-250.

²⁷ Ivan Pederin, "Woman's Honour in the Tragedies of Lessing and Schiller and the Sexual Manners in XIXth Century", *Acta Histriae*, IX (2000), str. 69-76.

ga je podučavao Scipion Breisach, učeni pianist, ali bezvjerac i sudionik rimske revolucije 1797. Bio je prijatelj Marka Bruerovića. U Rimu je učio kod latinskog pjesnika, Dubrovčanina Benedikta Staya. U Collegio Romanu studirao je pravo, književnost i filologiju. Darovit, ali nediscipliniran nije volio pravo, više se bavio filozofijom, književnošću i glazbom. Kad je završio studij putovao je i oduševio se idejama Francuske revolucije, čini se da je sudjelovao u nekim planovima da se obori stara republika u Dubrovniku i stvori suvremena.

Za francuske vlasti postao je gradonačelnikom Dubrovnika; plemstvo ga je slalo kao poklisara Napoleonu u Pariz gdje je postao članom *Academie Celtique*, pa je u toj akademiji pročitao svoj spis "O jeziku i običajima slavenskih naroda – *Sur la langue et les mœurs des peuples slaves*". Ovim Sorkočević stoji na početcima francuske slavistike prije Cypriena Roberta i Louisa Legera.

Kad su Francuzi protjerani Sorkočević je napustio Dubrovnik jer nije htio postati austrijskim podanikom. Putovao je u romantičkom *spleenu* Dalmacijom, Kranjskom, pa se nastanio u Vicenzi gdje se oženio s groficom Labia, udovicom. S njom je otišao u Pariz pošto mu je španjolski kralj podijelio naslov vojvode od Alve. Tamo ga je žena napustila. Pred smrt objavio je 1839. u Parizu spis pod naslovom *Fragments sur l'histoire politique et littérature de l'Antienne République de Raguse et sur la langue Slave* (ulomci o političkoj i književnoj povijesti stare Dubrovačke republike i slavenskom jeziku) kao protuaustrijski spis. Poznate su i njegove skladbe, vokalna i instrumentalna djela.

Ovaj aristokrat tip je romantičkog intelektualca zanesenog poviješću, glazbom, filologijom, ali bio je ohol, hirovit i nastrana karaktera – kakav se često sretao među romantičarima; takav je bio npr. skladatelj i pisac E. T. A. Hoffmann.²⁸

U 1820-im i 1830-im godinama veze hrvatske književnosti i Hrvata sa Francuskom oskudne su jer se oprezni Sedlnitzky tih godina bojao i same uspomene na Napoleona, a i Francuske u kojoj je bilo došlo do revolucije. Tada su se kod nas progonili karbonari i slobodni zidari filheleni.²⁹ K tome se Francuska poslije

²⁸ Ovako ga je opisao franjevac Innocenzo Čulić, Državni arhiv u Zadru, *Elenco dei Nobili di Ragusa (Salamanchesi e Sorbonnesi) e le loro qualifiche compilate dal p. Innocenzo Ciulich, francescano nell'anno 1816. per incarico del governo austriaco i Tajna pisma fra Innocenza Čulića iz Dubrovnika* upravljena šefu pokrajinske policije u Zadru od god. 1817. do god. 1844. oba u Državnom arhivu u Zadru, Misc. 23. pos. 16 i 38. Sorkočević je napisao Orkestralna simfonija, 5. ouverture – Komorni gudački kvartet, 2. trio sonata za violinu, violoncello i klavir, sonata za klavir i strune. Vokalna: Psalam 109. *Dixit Dominus*, zbor i orkestar, 2. *Tantum ergo* I. za soliste, zbor i orkestar, romancu *Nell'umile mia capanna* za sopran i orkestar. *Mémoire de 'Academie Celtique*, (2. sv.) 1808., O njemu su pisali Lujo Vojnović, *Pad Dubrovnika*, Zagreb, 1908. B. Kovačević, "Knez Antun Sorgo", *Srpski književni glasnik*, 1925. Mirko Deanović, "Ancien contacts entre la France et Raguse", *Zagreb*, 1950, str. 73-78. Rudolf Maixner, "Književni dodiri i veze Antuna Sorga Sorkočevića", *Rad JAZU*, knj. 305 (1955), A. Vidaković, Lukša i Antun Sorkočević, *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, 12 (1965), B. Antić, "Klavirska muzika u Dubrovniku", *Rad JAZU*, knj. 337 (1965), Stjepan Šulek, Predgovor izdanja: *Luka Sorkočević, Simfonije*, JAZU, 1965. F. Bilić, *Simfonije Luke Sorkočevića, Analiza i usporedba originalnih partitura Stjepana Šuleka*, 1967. (Diplomska radnja, rkp. 8. u knjižnici Muzičke akademije u Zagrebu), K. Kos, "Luka Sorkočević i njegov doprinos pretklasičnoj instrumentalnoj muzici", *Arti musices*, 5 (1975).

²⁹ Ivan Pederin, *Dalmacija i Hrvati u vanjskoj politici bečkoga dvora*, Zadar, 2005, str. 33 ff. Carbonari su nosili Napoleonove slike i neke simbole iza zapučka i pokazivali ih ako su upoznali nekog tko bi bio mogao biti njihov istomišljenik. *Ibid.* str. 41.

spranjske revolucije 1830. liberalizirala. Pa ipak, Ivan Kukuljević čitao je francuskog putopisca profesora na *College de France* i urednika *Revue des deux mondes* Cypriena Roberta i na nj se pozivao u "Historičke primjetbe", a to je uvod njegove zbirke "Slavjanke" (Zagreb, 1848). On je putovao po Balkanu i posebno u Albaniji. Kukuljević inače nije imao dubljeg odnosa prema Francuskoj.

U to doba naselio se u Hrvatskoj Francuz, grof Edgar Corberon i kupio dvorac Januševac pokraj Zagreba. Bio je malteški vitez, kontrarevucionar iz naslijeđa Josépha de Maistre, legitimist. Rado se odijevao u odoru španjolskih karlista. Hrvatsku je volio, za iliriza je nastojao dobiti neku funkciju u pokretu, ali to nije mogao jer je bio francuski državljani. Ali Hrvatsku je volio do te mjere da se smatrao i osjećao Hrvatom što je vidljivo iz njegovih pisama hanoveranskom kralju 1848. u kojima je opisao događaje 1848. i Jelačićev vojni pohod protiv Mađarske.³⁰

Metternich, koji je vodio vanjske poslove Carevine bio je za čuvanje Turske, održavanje austrijskog utjecaja u Beču i u Njemačkoj što je po njegovom mišljenju jamčilo stabilnost i ravnotežu u Europi. On se zahvalio 1848., a po njegovom odlasku najutjecajni ljudi na Dvoru bili su feldmaršal grof Radeztky koji je smirio revoluciju u Milanu, feldmaršal Alfred knez Windisch-Graetz koji je s Jelačićem spasio dinastiju i ugušio revoluciju u Beču. Jelačić je na svoju ruku odmah poslao svoga pobočnika u Zadru generala baruna Lazara Mamulu u Crnu Goru i tako je otpočeo austrijski prodor na jugoistok koji je Dvor odobrio. Prodor na jugoistok nije bio moguć, a da se nije ostvario utjecaj na Porti. Tadašnji ministar carske kuće i vanjskih poslova grof Buol Schauenstein otpočeo je vanjsku politiku koju je nadahnuo Jelačić pa je poslao na Portu internuntiusa Antona Prokescha, kasnije je postao barun pa i grof von Osten koji je otpočeo pravi špijunažni rat i napokon poslije gotovo deset godina borbe istisnuo iz Porte Rusiju i Francusku. Napoleon III. koji se nametnuo tako što je Francuska postala zaštitnicom katolika na Levantu, vidio je da je izgubio na Porti pa se osvetio sa bitkom kod Magente i Solferina. Onda je Austrija doživjela i drugi vojni poraz kraj Kraljičina Graza protiv Pruske. Carevina, koja se sada u službenim spisima nazivala Austrijskim ili Carskim zemljama bila je čudna zemlja. Kad god bi doživjela neki vojni poraz porastao bi njezin utjecaj. Poslije ova dva poraza ona je izgubila utjecaj u Njemačkoj i Italiji koje su se potom u ujedinile, ali se 1867. nagodila s Mađarskom. Hrvatska po toj i kasnijoj nagodbi 1868. nije postala *pars adnexa* kako su to tražili Mađari, nego Kraljevina Hrvatska-Slavonija, god. 1872. Crna Gora je priznala Austro-Ugarski protektorat, 1875. Franjo Josip je došao u Dalmaciju i time dao znak da počne hercegovački ustanak s kojim je iz Dubrovnika zapovijedao dalmatinski namjesnik domaršal barun Gavriilo Rodić, 1878. je Berlinski kongres dao Austro-Ugarskoj mandat da okupira Bosnu i Hercegovinu i suverenitet nad Srbijom,³¹ pa su generali Josip Filipović barun od Philipsberga i general barun Stjepan Jovanović oslobodili Bosnu. Francuska i Rusija bile su istisnute na Balkanu. Bio je to posredno sukob Francuske s Jelačićem, vrlo utjecajnim čovjekom na dvoru.

³⁰ M. V[eži]ć, "Dopisivanje grofa Coberona s kraljem hanoveranskim o hrvatskom pokretu g. 1848.-9.", *Vienac*, XII (1880), br. 26-36, 38, 39. R[udolf] M[aixner], Edgar Corberon, *Annales de l'Institut Français de Zagreb*, 2 (1938), br. 5-6.

³¹ Ivan Pederin, "Dalmacija i Hrvati...", str. 325-497; *Isti*, "Austro-ugarski prodor na Balkan – protektorat nad Srbijom 1879.-1881.", *Kolo*, XIII (2003), str. 130-146.

Ovaj prodor na Balkan značio je ujedno zaustavljanje prodora engleske robe na Balkan preko solunske luke.³²

Francuski konzulat u Dubrovniku nije se bavio politikom, nego gospodarskim pitanjima pa su u Dalmaciju stizali agronomi, stručnjaci za vinogradarstvo i radili na njegovom unapređenju. Dalmatinci su bili dobri vinogradar, ali loši podrumari pa se vino brzo kvarilo u bačvama. Valjalo ga je prodati prije berbe grožđa. Prodavalo se bud zašto i to je bio jedan od razloga siromaštva dalmatinskih seljaka. Uljarstvo i proizvodnja sira bile su na vrlo primitivnom stupnju.³³ Francuski konzul Champsoiseau nadao se i priželjkivao da će se izgraditi željeznička komunikacija koja će Podunavlje otvoriti Jadranu, ali to nije htjelo ministarstvo vojske jer bi Mađarska time ostvarila svoj *tengere Magyar*, mogla bi postati pomorska sila, a to nije bilo u interesu dvora, a ni Hrvata. Zbog toga nije došlo do francuske gospodarske ekspanzije u Podunavlje, a Dalmacija je ostala bez željezničkog spoja na željezničku mrežu Carevine zbog čega je njezino gospodarstvo zaostajalo.³⁴

God. 1868. sklopljena je Nagodba s Mađarskom. Hrvatska je postala Kraljevina Hrvatska-Slavonija. Car je u svoj naslov uzeo "kralj Bohemije, Mađarske Hrvatske-Slavonije i Dalmacije" itd. Hrvatska je dobila svoj državni aparat, dobila je djelomični državni suverenitet, a to će reći da je imala suverenitet u unutarnjim poslovima, pravosuđu, znanosti, bogoslovlju i nastavi i kulturi; ministarstvo privrede bilo je zajedničko s Mađarskom. Sada je Hrvatska imala i svoj porezni novac s kojim je mogla platiti znanstveni aparat, osnovana je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti,³⁵ pokrenut *Vienac*, to najvažnije poduzeće u svih pet stoljeća hrvatske književnosti, god. 1874. osnovano je u Zagrebu i Sveučilište Franje Josipa. Ali onda se dogodilo još nešto – Njemačka se ujedinila 1871. što je kod Hrvata izazvalo nelagodu i strah. U Hrvatskoj se počinje misliti o Francuskoj, Francuskoj poraženoj u ratu protiv Pruske 1870. Franjo Rački, tada predsjednik Akademije počinje se dopisivati sa francuskim slavistom Louisom Legerom 1869.

Louis Leger (1843.-1923.), koji se dopisivao s Franjom Račkim, osnivač je slavistike u Francuskoj. Predavao je slavistiku na *Institut des Langues Orientales* na *Sorbonni* i u *College de France*. Bio je naklonjen Slavenima: pisao je pored ostaloga mnoge putopise po južnoslavenskim zemljama.³⁶ Franjo Rački slao je Legeru knjige, po kojima će on predavati, davao mu razna obavještenja, molio ga da o hrvatskim publikacijama piše osvrte u francuskim časopisima. Brinuo se jednom riječju o stvaranju slike Hrvatske i Hrvata u Francuskoj. On je tu i tamo polemizirao s nekim mišljenjima njemačkih znanstvenika o Hrvatskoj, ispravljao

³² Ivan Pederin, *Dalmacija i Hrvati...* poglavlje "Gospodarski razlozi austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine i razvoj njezine privrede 1878.-1918.", str. 612-635.

³³ Ivan Pederin, "Mletačka uprava, privreda i politika u Dalmaciji (1409.-1797.)", *Dubrovnik*, 1990, poglavlje "Gospodarska pitanja Dalmacije u očima austrijskih putopisaca".

³⁴ Ivan Pederin, "Dalmacija u djelu Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild", Summary: *Dalmatia in the volume Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*, u: *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 46 (2004), str. 395-424.

³⁵ Nacrt za taj suvremeni državni aparat izradio je i predložio Ivan Mažuranić za boravka u Beču 1860-ih godina, Ivan Pederin, "Politička djelatnost Ivana Mažuranića 1860-ih godina u Beču", *Hrvatska obzorja*, IV (1996), br. 3, str. 604-612.

³⁶ "Histoire de la Macédoine", <http://mecedoine-histoire.blagospot.com/2006/06/louis-leger-pour-la-mecedoine-leger.html>.

njihove netočnosti. To pitanje ističe se u djelu Ivana Kukuljevića Sakcinskog koji je uvijek opazio da se za Hrvatsku ne zna u inozemstvu i to osobito u zemljama njemačkog jezika. Strossmayer je Legera preplatio na *Vienac*. I Leger je njemu slao neke novine, on je primljen u članstvo onda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, o njemu su se često pojavljivale vijesti u *Viencu*.³⁷ Tu se ostvarivalo načelo *Vienca* da hrvatsku književnost valja orijentirati prema francuskoj i ruskoj. U tom smislu Leger je postao vrlo zanimljiv za *Vienčev* krug, a *Vienac* je tražio mjesto Hrvatskoj u europskoj znanosti i kulturi s obzirom da je Hrvatska napokon priznata kao kraljevina, a to je značio (ograničen) državni suverenitet u okvirima habsburške zajednice naroda.

Leger je po prvi put došao u Prag 1864. Bilo je to doba razvijenog nacionalnog pokreta u Češkoj, doba liberalizacije Carskih Država, kako se Austrija u to doba nazivala u službenim spisima, ali i doba kad je internuntius pri Porti Anton Prokesch, tada još barun von Osten istisnuo Francusku i Rusiju iz Porte pa se Napoleon III. osvetio kod Magente i Solferina.³⁸ S njim je popularnost češke književnosti i kulture porasla u Parizu, o Parizu je pisao Jan Neruda, a prijevod njegove knjige favorizirao je Jules Verne, i ona je prevedena kao *Tableaux de la vie parisienne*. Lous Leger je promicao francuski angažman u Češkoj, bio je suosnivač *L'Alliance française* u Pragu (1886) uz koju se vezala češka frankofilija, a iz te frankofilije potekli su Ernest Denis,³⁹ Tomaš Garrigue Masaryk i Edvard Beneš. Prvi francusko-češki rječnik tiskan je u Pragu 1863.⁴⁰ *L'Alliance française* bila je kulturno oružje protiv njemačke ekspanzije, a vezivala se s češkim rodoljubljem. Nije bila "moda", već oblik emancipacije od isključivo njemačkog kulturnog utjecaja. Ona nije bila političko oružje jer bi to moglo dovesti do raspada Austro-Ugarske što bi ojačalo Njemačku. *L'Alliance française* je računala s francuskom kolonijom u Pragu, koja je bila vrlo jaka. Frankofonija je bila u Pragu udomljena u intelektualnim elitama, ne u visokom plemstvu kao inače u svojoj Europi. Tu se spominju Masaryk, Vrchlicky, Čelakovski, Thomayer, direktor češkog kazališta u Pragu F. A. Subert, intendant toga kazališta Ladislav Pinkas i dr.⁴¹

Leger je inače predavao na Sorbonni, često je boravio u Pragu, bio je u Pragu obljubljen pa danas postoji u Pragu hotel njegova imena, i ova pisma našla su se u Literární arhiv Narodníha muzea u Pragu. Bilo je to doba nakon što je Austrija izgurala Rusiju i Francusku sa Visoke Porte. Napoleon III. osvetio se s Magentom i Solferinom, Bismarck je pobijedio Austriju kod Kraljičina Graza, a Austrija je odmah iza toga Nagodbom riješila mađarsko pitanje, Crna Gora postala je 1872. austro-ugarski protektorat, Srbija i Rumunjska 1881. Sklopljen je trojni savez s Njemačkom i Italijom, Bosna je oslobođena 1878. Prodor na jugoistok nastavljao se, a Bismarck je porazio Francusku 1870. i ujedinio Njemačku 1871. Nije li Francuska pokušavala

³⁷ Drago Šimundža, *Francuska književnost u "Viencu"*, Split, 1993, str. 59, 79, 85, 92, 127, 136, 139. Ivan Pederin, *Časopis "Vienac" i književna Europa. Njemačka, austrijska i ostale književnosti u hrvatskom časopisu "Vienac"*, 1869., 1903. MH, Zagreb, 2006.

³⁸ Ivan Pederin, "Dalmacija i Hrvati u vanjskoj politici bečkoga Dvora", *I. Zadar*, 2005, str. 406 ff.

³⁹ Ovdje valja primijetiti da je Ernest Denis podržavao velikosrpski ekspanzionizam pa je napisao djelo *La Grande Serbie*, Paris, 1915.

⁴⁰ "Ambassade de France en Republique tcheque, La francophonie dans les relations franco-tcheques", http://www.france.cz/article-imprim.php3?id_article=366.

⁴¹ Astrid Hofmanova, "L'Alliance française", <http://archiv.radio.cz/francais/histoire/3-2-99.html>

kulturnim sredstvima djelovati protiv Beča u Zagrebu i Pragu? Uvjeti su postojali, a to je bilo nezadovoljstvo Nagodbom. Francuska je politički mnogo izgubila, ali francuska kultura i osobito književnost dominirat će Europom desetljećima. Kod Račkoga se zamjećuje strah od Prusa, a tako i kod Šenoe.⁴² Taj strah Zagreb dijeli sa Češkom i on će rasti i kulminirati do Prvog svjetskog rata.⁴³ Rački međutim ne doživljava Austro-Ugarsku kao njemačku državu. Poslije rata će se Čehoslovačka orijentirati vanjskopolitički prema Francuskoj. Iz ovih pisama vide se i teškoće kulturne orijentacije prema Francuskoj. Bilo je teško nabaviti knjige iz Francuske.⁴⁴ Pa ipak, Rački je u pa je i Leger vidio u Slavenima prirodne saveznike Francuske protiv njemačke ekspanzije poslije 1871. i o tome pisao u djelu *Le panslavisme et l'intérêt français* (1917).

Orijentacija hrvatske književnosti prema Francuskoj nije bila bez slabosti, teškoća i mana. Francuska politička tradicija razlikuje se od austrijske, a time i hrvatske jer je Hrvatska ipak spadala u habsburške "zemlje" (*Länder*), jer Carevina nije imala pokrajina i nije bila centralistička kao Francuska koja je imala *departemente*. Francuska tradicija je revolucionarna. Najprije Francuska revolucija, pa Napoleon sa svojim ekspanzionizmom. Onda srpanjska revolucija s uvođenjem ustavne monarhije, pa 1848. Revolucija nije bila ništa drugo nego li modernizacija državne uprave i gospodarstva za kojim je Francuska išla, ali posve drugačijim putem nego li Austrija, a i Engleska.

U slijedu ovih političkih događaja zamjećuje se neusklađenost s austrijskim razvitkom. Poslije srpanjske revolucije izbile su revolucije u Bruxellesu i u Poljskoj. U Austriji je došlo do oprezne liberalizacije proizvodnje knjiga 1832., 1835. i 1839.⁴⁵ Godine 1848. zbilo se u Parizu ustanak proletarijata, a tako i Pariška komuna. U njemačkim zemljama, pa tako i u Beču listopadska revolucija je pokret građanstva, obrtnika.⁴⁶ U Hrvatskoj i Mađarskoj to je pokret plemstva. Doba poslije francuskog poraza protiv Pruske u Austriji je doba ekspanzije na jugoistok u kojoj Hrvati vide ostvarenje svojih nacionalnih stremljenja – Jugoslaviju pod hrvatskim vodstvom.

Austrijska tradicija počinje s neuspjehom جوزefinskih reformi. Poučen tim neuspjehom i neuspjehom svoga zeta Napoleona Franjo II. reformira vrlo oprezno. Josip II. stariji je od Francuske revolucije, a i reforme Franje II. počinju prije Napoleonovih ratova. To mogu pokazati oprezne reforme kancelara grofa Franza Sauraua.⁴⁷ Franjo II., poslije 1806. bio je vrlo oprezan s reformama, rado je odgađao. Nešto može reći izrada suvremenog austrijskog građanskog

⁴² Ivan Pederin, "August Šenoa u odnosu s austrijskom i njemačkom književnošću i političkom ideologijom", *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice - VDG Jahrbuch*, 1996, str. 19-43.

⁴³ Tomáš Garrigue Masaryk, *Vasić – Forgach – Aehrenthal, Einiges Material zur Charakteristik unserer Diplomatie Mit 5 Faksimilen*, Prag, 1911. *Isti, Borba za samoopredjeljenje*, Zagreb, 1920.

⁴⁴ Cenzura, a za njom nadzor nad tiskom dopuštale su ili zabranjivali uvoz neke knjige, slobodna trgovina knjigama nije postojala. Ivan Pederin, *Austrijska cenzura i nadzor nad tiskom u Dalmaciji*, Zadar, 2008. Zato je Leger slao u Zagreb knjige tamnim kanalima.

⁴⁵ Ivan Pederin, *Austrijska cenzura i nadzor nad tiskom u Dalmaciji*, Zadar, 2008.

⁴⁶ *Das Junge Deutschland, Texte und Dokumente, herausgegeben von Jost Hermand, Reclam jun.*, Stuttgart, 1966. i 1972. i *Der deutsche Vormärz, Texte und Dokumente, herausgegeben von Jost Hermand, Reclam jun.*, Stuttgart, 1967. i 1972., Ivan Pederin, "Die Publizistik der Jungdeutschen und des Vormärzes", *Riječ*, XV (2009), br. 3, str. 285-218.

⁴⁷ Ivan Pederin, "Austrija i pitanja osuvremenjenja", *Mogućnosti*, LIII (2006), br. 4-6, str. 173-180.

zakonika. Nalog da se takav zakonik izradi dala je Marija Terezija 1753. On je dovršen i primijenjen tek 1811. Kad je Austrija, tada još Rimsko carstvo stekla Istru i Dalmaciju 1797, počela je na dvoru rasprava o ustroju tih novostečenih zemalja koja je trajala dvadesetak godina kad je ustrojena Primorska gubernija sa sjedištem u Trstu i Kraljevina Dalmacija sa sjedištem u Zadru.⁴⁸ To je ostavljalo dojam da je Carevina zaostala, reakcionarna i sl., što ona nije bila, bila je nedemokratska i apsolutistička, ali naprednjačka pa je 1870-ih godina bila isto tako razvijena kao Francuska ili Engleska.

U recepciji francuske književnosti djelovao je taj strah od revolucije i načelo austrijske postupnosti. August Šenoa je kao urednik *Vienca* uvrstio daleko najviše priloga iz i o njemačkoj književnosti koja je za nj bila mjerodavna za pitanja književnog standarda bitnog za svaku suvremenu književnost. Taj standard nastao je u hrvatskoj književnosti sa *Viencom*. Francuska i ruska književnost bile su bitne za uvođenje načela suvremenosti. Ali zbog straha od revolucije i moralnih načela koja su Hrvatsku čuvala od revolucije najznamenitiji francuski pisci kao Balzac i Zola jedva se spominju u *Viencu*, a tako i pjesnici kao Charles Baudelaire, Paul Verlaine, Arthur Rimbaud ili Stéphane Mallarmé. Međutim, 1889. umire Kukuljević, dugogodišnji predsjednik Matice hrvatske, i utjecajan u *Viencu*. Vjekoslav Klaić koji je bio najbliži ruskoj književnosti, odlazi na Sveučilište i novi urednik postaje Josip Pasarić, a taj još jedanput orijentira hrvatsku književnost prema ruskoj, a onda počinje prodor modernih francuskih pisaca bez kojih je teško zamisliti Hrvatsku modernu. Taj prodor djeluje burno i ide s lomovima i škandalima tijekom borbe Starih i Mladih. Takvi škandali karakteristični su za većinu europskih pisaca toga razdoblja. Periodizacija hrvatske i francuske književnosti nije sukladna. Balzac je napisao *Sjaj i bijeda kurtizana* (*Splendeurs et misères des courtisanes*) u kojoj je pokazao slijevanje policije i države sa kriminalom u troliku Abbé Herera, Vautrina i Trompe-la-Morta. Poslije 1848. ukida se u Austriji i Francuskoj cenzura koja ustupa mjesto gipkijem nadzoru nad tiskom. Pisac sad može objaviti što hoće, ali mu državni odvjetnik ne jamči da ga neće optužiti ako objavi ono što se ukinutoj cenzuri ne bi svidalo. Državno odvjetnik je tako zabranio Flaubertovu *Madame Bovary* i Manetov *Doručak na tratini*. Nadzor nad tiskom ukida se u Francuskoj 1867. Iste godine izišla je Zolina *Thérèse Raquin*. Jedno od najvažnijih načela cenzure bilo je da se seksualnost ne dopušta u književnosti, te da se porok nikad ne smije prikazati na privlačan način. Zola je baš to radio i time razgrađivao mentalitet vodećeg sloja koji je odgojila književnost realizma. U Hrvatskoj u to doba dolazi do procvata realizma. U Austriji ostaje, ali je vrlo blag. Ipak, 1881. uvodi se pooštreni nadzor nad tiskom sa tiskovnom policijom (*Presspolizei*) početkom o1880-ih godina. Sada počinje dezintegracija realizma. Dolaze potresi 1903. Cenzura i nadzor nad tiskom sad su mrtvi jer je proizvodnja knjiga takva da cenzori ne uspijevaju pročitati sve knjige koje izlaze.⁴⁹ Stari insistiraju na načelima realizma koji je za njih jedini ispravni književni pravac, govore o "zdravom realizmu", Mladi se oduševljavaju stilskim postupcima modernih pravaca koje pravo ne razumiju, a

⁴⁸ Ivan Pederin, "Habsburgovci, Jadran i rasprava oko ustroja Primorske gubernije prema spisima bečkog Haus-, Hof- und Staatsarchiva", *Acta Histriae*, Koper, 14 (2006), br. 2, str. 469-486.

⁴⁹ Ivan Pederin, *Austrijska cenzura...*, poglavlje "Cenzura i razdoblja njemačke, austrijske i hrvatske književnosti", str. 250-266.

kad ih treba razumjeti rado traže njemačku književnost, osobito bečku. "Vienac" se gasi, a uloga francuske književnosti jača u hrvatskoj Modernoj.⁵⁰ Moderna u hrvatskoj književnosti djeluje otprilike kao naturalizam u francuskoj. Kod nas nema naturalizma u punom smislu te riječi. Dolazi svjetski rat, Austrija koja se od 1867. zove Austro-Ugarska se raspada, nastaje Jugoslavija. Ogorčeni neprijatelj Habsburgovaca bio je Ernest Denis (*La Grande Serbie*, Paris, 1915.), on je vidio Jugoslaviju kao veliku Srbiju koja će asimilirati ostale narode unutar novih granica. Emile Haumant (*La Formation de la Yougoslavie (XVe- XXe siecles*, Paris, 1930.) vidio je Jugoslaviju federalistički, a tako i Englez Henry Baerlein (*The Birth of Yugoslavia*, London, 1922, 2 sveska).⁵¹

LA FRANCE, NAPOLEON ET LES CROATES

Les rapports entre la France et les Croates commencent pendant les croisades quand les pèlerins partaient au Levant par la route de Raguse et quand le comte Simon de Monfort a conquis Zadar en 1202 au profit des Vénitiens. Après avoir été excommunié par le pape, il écrasa les hérétiques du Sud de la France pour être réadmis au sein de l' église. Ceci montrait qu' il existait un échange d' idées entre les hérétiques dalmates et ceux du Sud de la France dont les deux littératures se sont inspirées. Au Moyen- Age et plus tard, parmi les étudiants croates qui étudiaient à la Sorbonne, les plus nombreux étaient ceux de Dubrovnik. Dubrovnik et Versailles ont établi des rapports diplomatiques et le consulat de Dubrovnik envoyait des informations sur la Porte à Versailles. Louis XIV se mêla à la révolte du comte Petar Zrinski contre le roi Léopold plus pour déstabiliser l' Empire que pour l' aider lui-même. Son plus grand souci était la succession espagnole. Cependant, quand Buda capitula, Dubrovnik soutenait Léopold en lui donnant des renseignements contre Osman ce qui portait préjudice à Louis XIV.

Quand la flotte franco-espagnole fut battue à Trafalgar, Napoléon comprit qu' il ne pourrait plus se procurer les matières premières d' Outre-Mer. Pour pouvoir se les procurer depuis la Turquie en se servant de la route de Raguse, il occupa la Dalmatie. Les généraux croates à l' armée c.k. provoquaient les révoltes en Dalmatie aussi bien qu' au Monténégro et en Serbie ce qui eu comme résultat la destitution par les ulemes de sultan Selim III, progressiste et ami de Napoléon. La situation de Napoléon en Dalmatie et dans les provinces illyriennes était difficile. Napoléon décida donc d' attaquer la Russie malgré le désaccord de ses généraux. Le consulat français resta à Dubrovnik mais ne pouvait plus récolter des informations sur la Turquie étant empêché par la c.k. Police supérieure. Cependant, le consul comprit que la région des Balkans et celle du Sud de Danube (Podunavlje) pourraient devenir le marché pour l' industrie française. Cela ne fut pas réalisé car l' Autriche ne voulait pas construire les voies ferrées entre l' Adriatique et Podunavlje pour empêcher la Hongrie de devenir une puissance maritime. Dans les années 1850 commença l' expansion autrichienne vers le Sud-Est suivant ainsi le conseil de Josip Jelačić. Constantinople ne pouvait pas

⁵⁰ Nevenka Košutić Brozović, "Francuske književne pobude u časopisima Hrvatske Moderne", *Rad JAZU*, 355 (1969), str. 403-666.

⁵¹ Više o ovome i stvaranju Jugoslavije, Ivan Pederin, *Jadransko pitanje*, Rijeka, 2008.

y être évitée. Une vraie guerre d'espionnage commença entre la Russie et la France d'un côté et l'internuncius autrichien Anton Prokesch, le baron et le comte von Osten. Ce fut lui qui chassa la France et la Russie de la Porte. La bataille de Solferino fut la vengeance de Napoléon. Cependant, quand en 1871 l'Allemagne se réunit, Rački le considéra comme un danger et commença à nouer les liens culturels avec le slaviste français Louis Léger avec qui il entretenait une longue correspondance. C'est à partir de ce moment-là que les Croates commencèrent à se tourner vers la littérature française.

LES MOTS-CLEFS: *La France, les Croates, Napoléon, Dubrovnik.*

